

Національна академія мистецтв України
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Вишеславський Гліб Анатолійович

УДК 7.036(477)«19»

**«НОВА ХВИЛЯ» У ВІЗУАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ
КІНЦЯ 1980-х — ПОЧАТКУ 1990-х
(СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ)**

26.00.01 — теорія та історія культури

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ — 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.

Науковий керівник

доктор мистецтвознавства, професор
ПУЧКОВ Андрій Олександрович,
Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України,
заступник директора з наукових питань

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, старший науковий співробітник
РУБАН Валентина Василівна,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського НАН України,
головний науковий співробітник відділу образотворчого мистецтва

кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник
СМИРНА Леся В'ячеславівна,
Національна академія мистецтв України,
начальник відділу міжнародних наукових зв'язків

Захист відбудеться 30 вересня 2014 року о 14:30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.460.01 в Інституті проблем сучасного мистецтва НАМ України за адресою: 01133, м. Київ, вул. Щорса, 18-Д, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України за адресою: 01133, м. Київ, вул. Щорса, 18-Д.

Автореферат розісланий 29 серпня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Савчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У другій половині 1980-х — на початку 1990-х у Східній Європі відбулися важливі геополітичні, соціальні та економічні зміни, які супроводжувалися метаморфозами у культурі та світогляді людей. Мистецтво періоду Перебудови і перших років Незалежності охопило багато проблем, збагатилися комплексом тем і відкриттів. Подібно до карколомних історичних подій, мистецтво того часу було вельми різноманітним, сповненим суперечностей і контрастів. Наслідки змін, що відбулися тоді, відчуваються й досі, оскільки було закладено підвалини сучасного ставлення до взаємодії персонального й імперсонального, загального й особливого, новітнього і традиційного, національного й інтернаціонального. Митцям довелося вирішувати проблеми, що залишаються багато в чому актуальними й зараз. Проте їхній досвід — світоглядний, мистецький, соціальний, набутий наприкінці 1980-х — у першій половині 1990-х, — не є достатньо вивченим. Він потребує глибинного і всебічного осмислення не лише як данина історії, а й заради кращого орієнтування в сучасній ситуації: як суспільній, так і мистецькій.

У зазначений період у багатьох містах існували гурти митців, переважно молодих, котрі спромоглися відповісти на специфічні виклики часу. Це був неформальний рух «Нова хвиля» з ознаками субкультури, який вирізнявся певними світоглядними установками (персоналізм, ірраціоналізм, суб'єктивізм, антирадянськість), соціальною поведінкою (утворення неформальних спільнот, конфліктність, субкультурність) й естетичними уподобаннями (неоавангардизм, постмодернізм). Їхню творчість характеризує презентативність, експресія, метафоричність, алогізм, абсурдизм, використання міфологічних образів, звернення до стародавніх культур, національної автентики, містицизму. Рух «Нова хвиля» формувався з художників, письменників, музикантів, режисерів театру та кіно, але надалі розглядатиметься творчість та соціальна діяльність переважно художників України¹.

«Нова хвиля» складалася з окремих гуртів, які мали різні естетичні вподобання, що залежали від регіональних особливостей і традицій Півдня, Сходу, Центральної і Західної України. Цей рух виробив власну, спільну для всіх регіонів субкультурну шкалу цінностей, відмінну від тієї, яку підтримували державні установи. Рух поступово ієрархізувався і прямував від субкультурного неформального стану до утворення структурованої спільноти, через що втратив основні світоглядні орієнтири, став соціально-конформним, а його естетичні ознаки, втративши зв'язок зі змістом, перетворилися на декоративні, розважальні, поверхові.

Рух «Нова хвиля» вивчався переважно як мистецький напрям у публікаціях Олесі Авраменко, Вікторії Бурлаки, Ореста Голубця, Ольги Петрової, Лариси Савицької, Олега Сидора-Гібелінди, Вікторії Мироненко, Віктора Сидоренка, Галини Склярєнко, Олександра Соловійова, Олександра Федорука та ін.

¹ Надалі у дисертації термін «українська “Нова хвиля”» використовуватиметься замість терміна «Нова хвиля» лише у випадку, якщо локалізація незрозуміла з контексту.

Дослідження різноманітних спільнот і субкультур знаходимо в публікаціях Олега Аронсона, Михайла Афанасьєва, Юрія Буздугана, Тараса Возняка, Віктора Мізіано, Вадима Скуратівського та ін. Проте комплексного вивчення «Нової хвилі» як мистецького руху й водночас як соціального явища здійснено ще не було. Не приділялося достатньо уваги виявленню регіональних особливостей «Нової хвилі», не досліджувалися внутрішні особливості взаємин між її окремими гуртами. Недостатньо вивчено чинники, що призвели до занепаду руху.

У цій праці «Нова хвиля» розглядається як явище художнє і водночас соціальне. Проявами творчої діяльності художників руху були твори, концепції, ідеї. Проявами соціальної активності — об'єднання, гурти, галереї, виставки. Творча діяльність і соціальна активність відповідали світоглядним установкам, утворювали певну концепцію світу, що окреслювала таке досить розмите (естетично й організаційно) явище як «Нова хвиля».

Отже, актуальність дослідження полягає в тому, аби поглибити розуміння неформального руху «Нова хвиля» як субкультурного утворення з особливими історичними умовами його виникнення, становлення і перетворення на ієрархізовану спільноту, що є на часі у контексті наукового вивчення мистецької спадщини України другої половини ХХ ст.

Багаторічна робота із зазначеною тематикою, аналіз згаданих вище праць, виявлення відкритих, не охоплених раніше увагою дослідників аспектів зумовило формулювання теми цієї дисертаційної роботи.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану фундаментальних науково-дослідних робіт Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України, зокрема «Мистецький рух України ХХ — початку ХХІ століття» (реєстр. № 0110U004159 від 29.06.2010).

Мета дослідження: на основі комплексного студіювання соціокультурних процесів в Україні кінця 1980-х — початку 1990-х дослідити художній рух «Нова хвиля», його естетичні, суспільно-культурні, світоглядні особливості; виникнення, шляхи розвитку і занепад.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

– з'ясувати сучасний рівень дослідження візуального мистецтва України кінця 1980-х — початку 1990-х;

– уточнити зміст поняття «Нова хвиля» як соціокультурного явища, тобто як художнього напрямку і соціальної спільноти водночас; проаналізувати соціокультурні процеси, на тлі яких існував рух «Нова хвиля»; визначити особливості «Нової хвилі» у світоглядних установках, естетичних уподобаннях, соціальних проявах;

– конкретизувати хронологічні етапи існування української «Нової хвилі»;

– виявити та проаналізувати вплив мистецьких явищ світової культури на «Нову хвилю»; розглянути вплив нонконформістських рухів на «Нову хвилю»;

– простежити вплив регіональних відмінностей на світогляд, творчість і соціальні дії митців у Києві, Харкові, Одесі, Львові, Івано-Франківську; роз-

ширити історико-фактологічну базу знань про явище «Нової хвилі», а саме: зібрати й узагальнити емпіричний матеріал щодо світогляду, взаємин, творчості, соціальних проявів художників «Нової хвилі» у зазначених містах;

– висвітлити відносини між окремими гуртами «Нової хвилі»; вивчити метаморфози стосунків всередині руху, розкрити їхню динаміку на тлі соціокультурних процесів в Україні.

Об'єктом дослідження є соціокультурне життя України кінця 1980-х — першої половини 1990-х.

Предмет дослідження — художній рух «Нова хвиля».

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань було застосовано методи дослідження, які відповідають культурологічному системному підходу, а саме: *хронологічний аналіз і синтез* — для зіставлення та узагальнення джерельних матеріалів; *системний* — для аналізу культурологічних аспектів мистецького життя означеного періоду; *компаративний* — у процесі порівняльного аналізу мистецьких і культуротворчих процесів; *структурно-семантичний* — для аналізу образної будови творів, їхнього емоційного впливу та символічної мови.

Джерельну базу дослідження складають альбоми, каталоги виставок, буклети презентацій, колекції музеїв, окремі твори, особистий авторський архів інтерв'ю, фотодокументів і рукописів.

Наукова новизна полягає в тому, що у дослідженні рух «Нова хвиля» розглядається не лише як мистецьке, але й соціокультурне явище, що потребувало комплексного дослідження художньої творчості митців у взаємодії з їхніми світоглядними установками і соціальною діяльністю. Комплексне дослідження «Нової хвилі» є інновацією цієї роботи і складається з аналізу естетичних, соціальних та світоглядних особливостей на етапах становлення, розквіту, занепаду явища у розмаїтті регіональних проявів.

У дисертації вперше:

– уведено в науковий обіг маловідомі матеріали і факти з мистецького життя Львова, Івано-Франківська, Одеси, Харкова, Києва;

– проаналізовано закономірності та особливості виникнення, розвитку та занепаду соціокультурного явища «Нова хвиля»;

– досліджено внутрішню будову «Нової хвилі»;

– виявлено та комплексно досліджено динаміку розвитку «Нової хвилі» як явища з ознаками субкультури;

– простежено вплив регіональних відмінностей на «Нову хвилю» у світоглядних установках, естетичних уподобаннях й особливостях соціальних проявів;

– розглянуто метаморфози стосунків всередині спільноти «Нова хвиля», розкрито їхню динаміку на тлі соціально-економічних процесів в Україні;

отримало подальший розвиток:

– вивчення впливів багатьох мистецьких явищ світової культури на рух «Нова хвиля» (раніше підкреслювався лише вплив постмодернізму й італійського трансавангарду); а також вплив нонконформістських рухів на «Нову хвилю»; виявлено цілісність світоглядних установок українських митців на тлі різних культурних впливів та естетичних уподобань;

уточнено:

– хронологічні межі проявів «Нової хвилі» на тлі суспільно-політичних і культурних процесів Перебудови в СРСР та перших років незалежності України;

– класифікацію стилістичних пошуків художників «Нової хвилі».

Практичне значення одержаних результатів. Поєднання культурологічного і мистецтвознавчого аналізу дозволило встановити раніше не акцентовані зв'язки між явищами політики, суспільного життя, культури: наведені у праці факти художнього життя заповнюють прогалини у вивченні культури відповідного періоду. Основні висновки та теоретичні положення дисертації можуть стати теоретичною та фактографічною базою для створення відповідних розділів у наукових і навчально-методичних виданнях з історії українського мистецтва та культури ХХ ст.

Матеріали і висновки дисертації можуть бути використані при здійсненні подальших наукових досліджень у галузі вивчення сучасного мистецтва України, розробці спеціальних курсів для студентів і аспірантів мистецтвознавчого й культурологічного напрямів, при підготовці навчальних посібників, словників, довідникових видань тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднені у формі доповідей на наукових конференціях: «Музеї та галереї в міській культурі: історія та сучасність» (Одеса, 2011); міжнародних: «Візуальне мистецтво 80–90-х в контексті культурної ситуації ХХ сторіччя» (Київ, 1999), «Мікрокосм людини-творця в макрокосмі суспільства» (Київ, 2009), «Мистецтво сучасності: конфігурація форм і смислів» (Київ, 2010), «Традиція і культура: Прекрасне у духовному потенціалі людства» (Київ, 2010), «Абстрактне versus Реальне» (Львів, 2010); міжнародних науково-методичних: «Міждисциплінарне пізнання закономірностей сучасного екранного дискурсу» (Київ, 2013); на засіданнях відділу проблем естетики і культурології Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України.

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 19 публікаціях, з них 8 (1 стаття в іноземному виданні (Росія) — у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України за напрямом «мистецтвознавство», в 7 додаткових публікаціях (2 статті в іноземних виданнях), та матеріалах 4 конференцій.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, п'ятнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (167 позицій). Загальний обсяг роботи 189 сторінок, з них 173 сторінки становить основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, окреслено хронологічні межі та методологічні засади дисертаційного дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів дослідження.

У першому розділі «Історіографія проблеми, огляд літератури, хронологія, напрями студіювання», який складається з трьох підрозділів, з'ясовано рівень дослідженості обраної теми, простежено етапи відображення художніх процесів у фаховій літературі від накопичення фактів до їхнього осмислення. Це тексти, що виходили друком у колишньому СРСР; тексти самих діячів художньої сцени; дослідження пізнього періоду. Огляд літератури подано окремими підрозділами, а саме:

У підрозділі 1.1 «Огляд літератури з візуального мистецтва кінця 1980-х — першої половини 1990-х» міститься огляд літератури, що виходила друком майже одночасно з тими процесами у мистецтві, що в ній розглядаються. Як правило, замість об'єктивності в ній переважала апологетика. Автори друкували маніфести і майже не дбали про фіксацію та накопичення фактів, аналіз і вивчення подій. Через це чимало фактів художнього життя (виставок, творів, об'єднань, прізвищ), особливо поза Києвом та Одесою, залишилися незафіксованими. Серед текстів, надрукованих в українській періодиці та каталогах до виставок, — статті Костянтина Акінши, Ігоря Кручика, Михайла Рашковецького, Олександра Соловійова та ін.

Окремо розглядаються публікації російських авторів, які писали про схожі процеси в художньому житті СРСР, інколи приділяючи увагу митцям з України: Йосип Бакштейн, Євген Барабанов, Наталія Брілінг, Катерина Дьоготь, Сергій Єпіхін, Андрій Єрофєєв, Андрій Ковальов, Сергій Кусков, Володимир Левашов, Ольга Свіблова та ін. Крім того, у підрозділі 1.1 розглянуто праці закордонних науковців, присвячені типологічно близьким процесам у мистецтві Заходу: Мішеля Аршера, Ханті Контової, Катрін Мілле, Джанкарло Політі, Джона Райхмана та ін.

Чільне місце в огляді літератури посідають видання, присвячені розробці теоретичних питань естетики модернізму, постмодернізму, неоавангардизму, трансавангарду. Це монографії або окремі глави в роботах українських та іноземних авторів: Ролана Барта, Вольфганга Вельша, Умберто Еко, Ханса Зедльмайра, Іллі Ільїна, Жана-Франсуа Ліотара, Надії Маньковської, Акілле Боніто Оліви, Олександра Федорука та ін. Соціології художнього життя, соціально-політичному і культурно-історичному тлу мистецьких процесів присвячені окремі розділи в роботах Олега Аронсона, Михайла Афанасьєва, Юрія Борева, Юрія Буздугана, Тараса Возняка, Віктора Мізіано, Жака Морізота, Роже Пуїве, Мішеля Рагона, Вадима Скуратівського, Олександра Якимовича та ін.

У підрозділі 1.2 «Сучасний стан дослідженості проблеми» розглядаються праці Олесі Авраменко, Оксани Баршинової, Олега Сидора-Гібелінди, Ореста Голубця, Едуарда Димшиця, Людмили Лисенко, Ольги Петрової, Лариси Савицької, Віктора Сидоренка, Галини Склярєнко та ін. Зроблено висновок, що тільки з кінця 1990-х років розпочинається власне наукове, позбавлене апологетики дослідження художнього життя кінця 1980-х — початку 1990-х. Комплексний підхід, поєднання мистецтвознавчих та культурологічних методик, урахування соціологічних досліджень вирізняють монографії Ореста Голубця (1998) та Віктора Сидоренка (2008).

У підрозділі 1.3 «Визначення хронологічних меж дослідження» наголо-

шується, що розв'язання суперечок навколо часових меж існування руху митців «Нова хвиля» і художнього напрямку «Нова хвиля» можливе тільки за допомогою комплексного дослідження естетики, світогляду митців з урахуванням історичного та соціально-політичного контексту. У дисертації хронологічні межі дослідження визначаються 1987–1995 роками.

У другому розділі «**“Нова хвиля”**: мистецький напрям і спільнота митців», який складається з шести підрозділів, доведено, що українська «Нова хвиля» була явищем соціокультурним. Розглянуто питання світоглядних установок та естетичних вподобань художників, які належали до руху «Нова хвиля» на прикладі творів, суспільної діяльності чи інтерв'ю багатьох авторів; зокрема Олександра Бабака, Володимира Бахтова, Олександра Гнилицького, Павла Ковача, Павла Макова, Олександра Ройтбурда, Віктора Сидоренка, Юрія Соломка, Олександра Сухоліта, Олега Тістола, Василя Цаголова та багатьох інших. Розглянуто впливи ідейно близьких до української художньої «Нової хвилі» явищ світової культури, наприклад французької «Нової хвилі» у кіно, у графічному дизайні в СРСР, тощо. Простежено історію виникнення та вжитку терміну «Нова хвиля». Значну увагу приділено внутрішній будові спільноти художників, які належали до руху «Нова хвиля», відносинам між окремими гуртами руху. Здійснено комплексне дослідження естетичних уподобань і форм світогляду художників з урахуванням історичного і соціально-політичного контексту. Розглянуто основні тенденції руху: творчість прихильників абстракцизму, трансавангардизму, неоавангардизму тощо. Наголошується, що українська «Нова хвиля» належала, в сукупності основних рис, до субкультури.

У підрозділі 2.1 *«Соціально-політичне та історичне тло мистецького життя у добу Перебудови»* висвітлено значення Перебудови (1985–1991 рр.) у змінах мистецького життя в СРСР. Лібералізація ідеології, відмова від колективізму та цензури, можливість незалежних виставок та вседозволеність у мистецтві позначили закінчення нонконформістського періоду та індивідуалізацію мистецького мислення. Лібералізація економіки сприяла започаткуванню художнього ринку: появі нових галерей. Відкритість обігу інформації із Заходом та індивідуальний культурний обмін пришвидшили процеси формування нових художніх напрямів. З'явилися мистецькі угруповання, почалася конкурентна боротьба між ними.

У підрозділі 2.2 *«Соціально-політичне та історичне тло мистецького життя у період утворення незалежних країн та проголошення незалежності України»* зазначається, що незважаючи на розпад СРСР та утворення нових держав, спільнота митців, що склалася завдяки поширенню ліберальних цінностей під час Перебудови, продовжувала існувати в Україні, Росії та деяких інших країнах. Проголошення незалежності України сприяло усвідомленню та впливу національних культурних традицій на багатьох митців. Водночас культурне самовизначення відбувалося у складному переплетінні контекстів — національного і світового, колоніального і постколоніального, модерністського і постмодерністського. «Нова хвиля» в основних рисах залишалася субкультурою.

У підрозділі 2.3 *«Особливості внутрішньої будови руху “Нова хвиля”»* показано, що «Нова хвиля» складалася з багатьох конкуруючих гуртів та художників-одинаків. Неформальна спільність була забезпечена хиткою єдністю соціального і світоглядного аспектів, тобто єдністю концепції світу. В естетиці ця світоглядна концепція утворювала різні течії, стилістики. Попри естетичну різноманітність, спільнота виробила власну шкалу світоглядних, естетичних, соціальних та моральних цінностей, які відрізнялися від тих, що підтримувалися офіційно. На тлі економічного занепаду та дисфункції офіційних установ художники «Нової хвилі» створювали власні субкультурні неформальні об'єднання зі специфічними конфліктними стосунками між колегами (перші галереї, центри сучасного мистецтва, громадські об'єднання).

У підрозділі 2.4 *«Світоглядні установки художників “Нової хвилі”»* вивчаються нові тенденції у світогляді митців, що вплинули на їхній творчий доробок. Доводиться, що відбулися зміни у ставленні художників до самих себе: замість намагань вирішити «великі проблеми в житті людства» чи «бути провідниками духу» художники шукали адекватних форм відображення свого внутрішнього стану, своїх думок, які були на той час ціннішими за «глобальні теорії» як для авторів, так і для глядачів. Як правило, заперечення колективізму призводило до персоналізму, а частіше — до індивідуалізму.

У підрозділі 2.5 *«Естетичні вподобання художників “Нової хвилі”»* розглядаються естетичні вподобання гуртів, що входили до складу руху «Нова хвиля». На прикладі конкретних творів, концепцій виставок, інтерв'ю досліджено широкий спектр естетичних спрямувань від «повернення модернізму» до різноманітних форм постмодернізму. Загалом естетика творів художників руху не була типово постмодерністською, а зазнала значного впливу модернізму і теорії відкритого твору. З іншого боку, нетиповою для модернізму була прихильність до традицій, як-от до народної творчості чи фольклору. Метода побудови художнього образу відрізнялася від методи модерністів. У взаємозв'язку зі світоглядом та естетикою в цьому розділі розглянуто нові художні мови, якими користувалися художники — мови інсталяції, перформансу, гепенінгу, енвайронменту.

Підрозділ 2.6 *«Внутрішня будова і соціальні прояви руху “Нова хвиля”»* присвячений розгляду взаємин між окремими гуртами (і окремими художниками) всередині «Нової хвилі». Це була вимушена спільність одинаків, що позначилося на соціальних (зовнішніх) проявах руху і моральному кліматі всередині нього. Індивідуалізм і безвідповідальність гальмували будь-які спільні дії, що зводилися до нескінченних зустрічей під час вернісажів. Такий тип стосунків дістав назву «тусовочних» (згідно з терміном, упровадженим Віктором Мізіано). Певним гуртам всередині тусовки «Нова хвиля» вдалося нав'язати власну шкалу цінностей, завдяки чому вони досягли панівного положення (насамперед інформаційного) та стали «мейнстримом».

У третьому розділі *«Регіональні особливості проявів руху “Нова хвиля”»*, який складається з двох підрозділів, досліджуються світоглядні, інституційні, естетичні прояви художників «Нової хвилі» в їхньому регіональному вимірі, переважно у Києві, Харкові, Одесі, Львові, Івано-Франківську,

оскільки художнє життя у цих містах якнайяскравіше ілюструє різні частини України. Слід зауважити, що поділ на регіони за впливом тієї чи іншої тенденції в культурі відрізняється від поділу України за «політичними уподобаннями». Історико-культурні особливості, поширені «міфи місцевості» розглядаються як позаісторичні комплекси уявлень часом ірраціонального походження, які більш-менш постійно виринають у традиції, міфі, фольклорі, літературі, ментальності населення певного регіону. Але з усвідомленням людиною вони починають діяти в конкретному місці й часі, збагачуючи тим самим, через культурну діяльність, своє позачасове джерело.

У підрозділі 3.1 *«Регіональні особливості світоглядних установок, естетичних уподобань, соціальних проявів художників “Нової хвилі”»* конкретизовано та описано основні історико-культурні особливості Західної, Південної та Східної України, що мали вплив на художнє життя наприкінці 80-х — на початку 90-х років. Простежено основні риси ментальної залежності від певних культурних традицій, що позначилися на культурному самовизначенні художників, на їхньому ставленні до контекстів — національного і світового, колоніального і постколоніального, модерністського і постмодерністського. Космополітичний, полікультурний Південь; орієнтований на московське художнє життя і майже розчинений у ньому Схід; чудово інформований щодо мистецьких процесів у Європі Захід України — кожен край утворив власний варіант соціокультурного напрямку «Нова хвиля».

Місцеві історико-культурні особливості прямо чи опосередковано впливали на світоглядні установки, естетичні вподобання і соціальні ініціативи художників. Нерівномірно відбувався розвиток окремих гуртів тієї чи іншої місцевості в часі. Персоналізм та індивідуалізм у середовищі художників Західної України створював умови для реалізації цілком незалежних ініціатив — малих гуртів, приватних галерей, об'єднань. Схильність до колективізму на Сході сприяла утворенню великих за кількістю учасників гуртів, їхній співпраці з творчими спілками державного підпорядкування. Художники Півдня перебували у постійному динамічному творчому діалозі зі Сходом і Заходом.

Залежно від місцевих історико-культурних особливостей розподілялися й естетичні вподобання. У дисертації вони висвітлені за допомогою узагальнених схем: «повернення модернізму», «стилістичний анахронізм», «український трансавангард», «західноукраїнський постмодернізм», «український постмодернізм». Кожну з цих тенденцій розглянуто у розвитку на прикладах мистецтвознавчого аналізу творів, виставок, творчих дій об'єднань.

У підрозділі 3.2 *«Регіональні варіанти субкультурних проявів “Нової хвилі”»* досліджено вплив історико-культурних відмінностей на різні форми організаційних ініціатив художників. Завдяки аналізу історичного матеріалу (твори митців, виставки, діяльність окремих митців, об'єднань, галерей, сквотів, центрів сучасного мистецтва), виявлено два періоди, протягом яких по-різному визначалися взаємини «Нової хвилі» і культури, поширеної у країні. Упродовж 1987–1990-х переважна більшість художників «Нової хвилі» брала участь у діяльності Спілок художників (молодіжних виставках, пленерах), незважаючи на паралельну участь у житті сквотів. Тобто в цей час проти-

ставлення «офіційного» і «неофіційного» мистецтва втратило колишню ідеологічну силу, а якщо і тривало, то за інерцією. З 1990 по 1994 рік став актуальним інший поділ сил. Мейнстрим, досяг яким став одесько-київський гурт всередині руху «Нова хвиля», монополізував майже всі ресурси, необхідні для розвитку художнього життя в Києві та Одесі (інформаційний, економічний, організаційний). Інші гурти художників, з яких складалася спільнота «Нова хвиля», опинилися на маргінесах інформаційного поля. Кожен гурт, залежно від регіональних відмінностей, по-своєму реагував на ці обставини. У розділі наведено приклади найбільш виразних способів боротьби з мейнстримом чи тактики ведення паралельного існування. Водночас «Нова хвиля» і далі лишалася загалом субкультурним утворенням щодо тієї версії культури, яку підтримувала влада. Художники одесько-київського гурту, як і художники інших гуртів, наприклад, івано-франківського, прагнули стати частиною офіційної культури. У підрозділі зібрано унікальну історичну інформацію щодо діяльності окремих авторів, об'єднань, галерей, сквотів, центрів сучасного мистецтва в Києві, Харкові, Одесі, Львові, Івано-Франківську.

У четвертому розділі «**Метаморфози “Нової хвилі”**», який складається з чотирьох підрозділів, досліджено метаморфози, які відбулися з рухом «Нова хвиля» і призвели до його розпаду через перетворення окремих гуртів «Нової хвилі» на мейнстрим. Постійне намагання вийти зі стану субкультури призводило до змін у стосунках всередині окремих гуртів художників. З появою фондів і центрів сучасного мистецтва необов'язковість «тусовочних» відносин перейшла в залежність, характерну для «клієнтел». Ті ж самі намагання субкультурних гуртів стати версією офіційної культури впливали на зміну світоглядних налаштувань, успадкованих, в основних своїх рисах, ще з часів нонконформізму, що не відповідало новим завданням. Зміна світогляду, намагання прилаштувати арсенал художніх засобів до нових завдань, призвели до розпаду «Нової хвилі» насамперед як соціального, а згодом і мистецького явища.

У підрозділі 4.1 «*Соціально-політичний і культурний контексти: Творення клієнтельних відносин всередині художніх угруповань*» зазначається, що у середині 90-х років в Україні відбувалася структуризація підприємницької діяльності, укрупнення бізнесу і капіталу. Ці процеси супроводжувалися появою впливових корпорацій і банків. Соціально-політичні зміни суттєво вплинули на всіх мешканців країни, зокрема і на митців. Процеси укрупнення за рахунок поглинання окремих одиниць відбувалися і серед гуртів «Нової хвилі». Все менше важила думка індивіда без підтримки гурту колег. Ускладнювались механізми залежності художника від колективу колег. Всередині гуртів вільні від зобов'язань стосунки (в літературі названі «тусовочними») поступово змінилися на підпорядковані лідеру та ієрархічні (названі «клієнтельними»). Йдеться про підсилення налаштованості художників обмінювати свою індивідуальну свободу на чийсь опіку та заступництво, що мало сприяти художній кар'єрі.

У підрозділі 4.2 «*Гурти художників клієнтельного типу стосунків*» досліджено, що спочатку зміна типу взаємин відбулася в гурті «одесько-київ-

ського» мейнстриму. Завдяки постійній співпраці з ЦСМ «Сорос» цей гурт отримав значний вплив на субкультурне художнє життя України. Введення ієрархічних стосунків між гуртами художників та окремими авторами стосувалося насамперед спільнот Києва, Одеси, частково Харкова. Повільніше, інколи із запізненням на декілька років (тобто вже у другій половині 1990-х), трансформації відбулися у світоглядних установах, естетичних уподобаннях і соціальних проявах майже всіх авторів, що належали до руху «Нова хвиля».

У підрозділі 4.3 «Гурти художників, які зберігали “тусовочний” тип стосунків» зібрано унікальну історичну інформацію щодо діяльності окремих авторів, об'єднань, галерей, центрів сучасного мистецтва в Києві, Ужгороді, Івано-Франківську, які майже до кінця 1990-х зберігали «тусовочний» тип стосунків, а також субкультурні, опозиційні до поширених у суспільстві світоглядні установки.

У підрозділі 4.4 «Метаморфози соціокультурного явища “Нова хвиля”» увагу приділено трансформації типу стосунків всередині «Нової хвилі». Важливим фактором впливу були соціально-політичні метаморфози в країні. Трансформувалися світоглядні налаштування митців. Опозиційність, нонконформізм, суб'єктивізм змінилися на конформність і сервілізм. Відповідні процеси відбувалися й у творчості. Художники намагалися підлаштуватися під очікування глядачів. Гламур як різновид кітчу, розважальність, спрощеність — нові ознаки в роботах середини 1990-х. Підкреслено персональний спосіб власної презентації заступає схильність авторів до колективної роботи, коли певний проект (перформанс, інсталяція) підписують багатьма прізвищами. Замість обов'язкової раніше неповторності й унікальності твору бачимо поширення відеоарту і фотографії, менш залежних від авторського стилю виконання. У багатьох роботах з'являються образи, не створені художником, його «персональною міфологією», а відтворені з фільмів, журналів, інших засобів масової інформації. Замість метафізичної глибини, що передбачала споглядальність у сприйнятті художнього образу, з'являється розважальність, яка пропонує глядачу видовищність. Твори лише видаються порушниками естетичного, морального чи соціального спокою. Насправді вони не зачіпають жодної справді важливої для суспільства чи країни теми.

Таким чином, зміни торкнулися найважливіших аспектів існування «Нової хвилі»: світогляду, естетики, соціальних проявів. Незважаючи на кардинальні перетворення у світогляді художників та естетиці творів, після яких вже неможливо казати про існування «Нової хвилі» як мистецького напрямку, гурти художників продовжували свою соціальну діяльність як клієнти. Отже, в середині 1990-х років відбувся розпад соціокультурного явища «Нова хвиля». Подальше існування і діяльність гуртів, які колись належали до «Нової хвилі», виходить за межі цього дослідження.

ВИСНОВКИ

1. З'ясовано сучасний рівень дослідження візуального мистецтва України кінця 1980-х — початку 1990-х. Завдяки аналізу спеціальної літератури, роботі з архівними документами простежено етапи наукового вивчення процесів художнього життя періоду Перебудови і перших років Незалежності України.

2. Уточнено зміст поняття «Нова хвиля» як соціокультурного явища, тобто як мистецького напрямку і соціального руху водночас; проаналізовано соціокультурні процеси, на тлі яких існував рух «Нова хвиля»; визначено особливості «Нової хвилі» у світоглядних установках, естетичних уподобаннях, соціальних проявах; введено поняття соціокультурного явища «Нова хвиля». Проявами творчої діяльності художників були твори, концепції, ідеї. Проявами соціальної активності — об'єднання, гурти, галереї, виставки. Запропонований підхід дозволив провести комплексне дослідження творчості художників у взаємодії з їхніми світоглядними установками й суспільною діяльністю. Це дозволило, попри всю розмаїтість явища (особливо у перші роки його існування), окреслити певну спільність у світоглядних, естетичних і соціальних проявах, яка спиралася на спільну художню картину світу.

3. Конкретизовано хронологічні етапи існування соціокультурного явища «Нова хвиля». Виникнення руху «Нова хвиля» традиційно не викликає суперечок серед дослідників — це 1987 рік, коли влада відмінила ідеологічний контроль над мистецтвом, і відбулися важливі молодіжні виставки. Проте рік, коли «Нова хвиля» припинила своє існування, залишався предметом дискусій. Проблема вирішується завдяки розгляду мистецьких процесів на тлі соціально-економічних змін. У роботі висвітлено їхній вплив на світоглядні установки та естетичні вподобання митців «Нової хвилі». Ці установки та вподобання суттєво змінилися всередині 90-х у Києві та Одесі. Ті самі процеси в регіонах відбувалися дещо пізніше.

4. Виявлено та проаналізовано вплив багатьох мистецьких явищ світової культури на рух української «Нової хвилі» (раніше підкреслювався тільки вплив постмодернізму й італійського трансавангарду); виявлено цілісність світоглядних установок українських митців на тлі різних культурних впливів та естетичних уподобань. Вплинули на спільноту типологічно схожі (за світоглядними ознаками) явища в мистецтві Заходу, як-от французька «Нова хвиля» в кінематографі, «Нова хвиля» в музиці, а також дизайн 80-х років. Проте значно більший вплив мали тенденції Західного візуального мистецтва 1970–1980-х: «Новий фовізм», «Вільна фігурація», «Анахронізм», естетика трансавангарду. Загалом, естетика творів українських художників «Нової хвилі» не була типово постмодерністською, а зазнала значних впливів модернізму і теорії відкритого твору. Існувала значна прихильність до традицій, наприклад, до народної творчості та фольклору. Метода побудови художнього образу, як правило, відрізнялася від методи модерністів. У взаємозв'язку зі світоглядом та естетикою деякі гурти опановували нові художні мови — інсталяції, перформансу, гепенінгу, енвайронменту.

Розглянуто вплив нонконформістських рухів часів СРСР на рух «Нова хвиля». Лібералізація ідеології, відмова від колективізму та цензури і незалежні виставки позначили закінчення нонконформістського періоду. Стилiстику, що надихала художників «Нової хвилі», лише частково було успадковано від нонконформістів. Зовсім інакше складалося зі світоглядним спадком нонконформістів. Досвід персоналізму, індивідуалізму, асоціальної і протестності активно запозичувався, бо вважався способом боротьби із залишками радянського колективізму.

5. Простежено характер взаємодії регіональних відмінностей і української «Нової хвилі». В середині соціокультурного явища «Нова хвиля» існували регіональні розбіжності, викликані місцевими особливостями світогляду, естетики і традицій. У Києві, Харкові, Одесі, Львові, Івано-Франківську на художників по-різному впливали локальні особливості основних культурно-історичних регіонів: Півдня України, Наддніпрянщини, Заходу та Центру України. У дисертації зібрано й узагальнено емпіричний матеріал щодо світогляду, взаємин, творчості, особливостей соціального активізму серед художників української «Нової хвилі». Предметом розгляду були також естетичні вподобання авторів, які в цій роботі розподілені на основні тенденції: «повернення модернізму», «стилістичний анахронізм», «український трансавангард», «західноукраїнський постмодернізм», «український постмодернізм». Кожен із цих напрямів певний час був поширений у конкретному регіоні України, що було зумовлено історико-культурними особливостями, «міфами місцевості». Останні розглядаються як позаісторичні комплекси уявлень інколи ірраціонального походження, які більш-менш постійно виринають у традиції, міфі, фольклорі, літературі, ментальності населення певного регіону. Але з усвідомленням людиною вони починають діяти в конкретному місці й часі, збагачуючи через культурну діяльність своє позаісторичне джерело.

6. Висвітлено внутрішню будову руху «Нова хвиля» і взаємин між окремими гуртами; вивчено метаморфози стосунків між художниками в середині руху «Нова хвиля», розкрито їхню динаміку на тлі соціально-економічних процесів в Україні.

Організаційно розмитий, неформальний рух «Нова хвиля» прямував до визначеності у внутрішній будові. Деякі з його осередків швидше за інші намагалися позбутися субкультурного статусу, стати одним із варіантів офіційної культури. Серед певних гуртів поступово виникла ієрархізована структура стосунків між художниками, а належність до певного гурту стала формально визначеною. Зазначені процеси співпали із соціально-політичними змінами в Україні середини 90-х років. В середині гуртів вільні від зобов'язань стосунки (у спеціальній літературі названі «тусовочними») поступово змінилися на підпорядковані лідеру та ієрархічні (названі «клієнтельними»). Йшлося про підсилення прагнення художників обміняти свою індивідуальну свободу на чийсь опіку та заступництво, що мало сприяти художній кар'єрі. Опозиційність, нонконформізм, суб'єктивізм змінилися на конформність і сервілізм. Відповідних змін зазнала і творчість. Митці намагалися підлаштуватися під очікування глядачів. Гламур як різновид кітч, розважальність, спрощеність —

нові ознаки робіт художників середини 90-х років. Замість метафізичної глибини, що передбачала споглядальність у сприйнятті художнього образу, в багатьох творах з'являється розважальність, яка пропонує глядачу видовищність. Від світоглядних налаштувань і естетики, яких раніше дотримувалися художники руху «Нова хвиля», майже нічого не залишилося. Отже, в середині 1990-х відбувся розпад соціокультурного явища «Нова хвиля».

Здійснене дослідження не вичерпує можливостей застосування обраного підходу, який може бути вжитий для подальшої наукової роботи.

ПУБЛІКАЦІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. *Вишеславський Г.* Деякі складові Нет-арту у практиці інвайронменту : Акції київської мистецької групи «Фіктивна галерея. Експедиція» [Текст] / Гліб Вишеславський // Сучасне мистецтво : наук. зб. / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — [Х.] : Акта, 2004. — Вип. 1. — С. 48–50.

2. *Вишеславський Г.* Коло Павла Бедзіра та його вплив на сучасне мистецтво Ужгорода [Текст] / Гліб Вишеславський // Художня культура. Актуальні проблеми : наук. вісник / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — К. : Вид. дім А+С, 2005. — Вип. 2. — С. 284–293.

3. *Вишеславський Г.* Нонконформізм : Андерграунд та «неофіційне мистецтво» [Текст] / Гліб Вишеславський // Художня культура. Актуальні проблеми : наук. вісник / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — К. : Вид. дім А+С, 2006. — Вип. 3. — С. 171–198.

4. *Вишеславський Г.* Постмодерністські тенденції у сучасному візуальному мистецтві України кінця 1980-х — початку 1990-х рр. [Текст] / Гліб Вишеславський // Сучасне мистецтво : наук. зб. / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — [Х.] : Акта, 2007. — Вип. 4. — С. 93–146.

5. *Вишеславський Г.* Самоорганізація художнього життя у Львові кінця 1980-х — початку 1990-х рр. [Текст] / Гліб Вишеславський // Мистецтвознавство України : зб. наук. праць / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — К. : СПД Пугачов О. В., 2008. — Вип. 9. — С. 289–293.

6. *Вишеславський Г.* Художні процеси у сучасному мистецтві України 1990-х рр. [Текст] / Гліб Вишеславський // Сучасне мистецтво : наук. зб. / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — [Х.] : Акта, 2008. — Вип. 5. — С. 7–62.

7. *Вишеславський Г.* Відео-арт [Текст] / Гліб Вишеславський // Сучасне мистецтво : наук. зб. / Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ. — К. : ІПСМ АМУ; КЖД «Софія», 2009. — Вип. 6. — С. 53–70.

8. *Вышеславский Г.* Украинский ленд-арт периода «Новой волны» : истоки и тенденции развития [Електронний ресурс] / Г. А. Вышеславский // Univer-sum : Филология и искусствоведение : электрон. науч. журн. — 2014. — № 4 (6). — Режим доступу: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1245>.

9. *Вышеславский Г.* «Новое пространство» — частное мнение [Текст] / Глеб Вышеславский // Искусство. — [М.], 2006. — № 5. — С. 38–43.

10. *Vyseslavskij H. Vom Nonkonformismus zur Orangen Revolution* [Текст] / Hlib Vyseslavskij // *Postorange — Beispiele ukrainischer Gegenwartskunst.* — [Відень], 2006. — Р. 22–32 [додаток до часопису «SpringerIn»].

11. *Вишеславський Г.* Сучасне візуальне мистецтво України періоду постмодернізму [Текст] / Гліб Вишеславський // *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст. : у 2 кн. / редкол. : В. Сидоренко (голова), О. Авраменко, В. Даниленко та ін. ; Ін-т проблем сучас. мистец. АМУ.* — К. : Інтертехнологія, 2006. — Кн. 2. — С. 424–481.

12. *Вишеславський Г.* Художнє життя у Львові наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років [Текст] / Гліб Вишеславський // *Мистецька мапа України. Львів : живопис, графіка, скульптура / упоряд. М. Мусій.* — К. : Ювелір-Прес, 2008. — С. 30–32.

13. *Вишеславський Г.* Апт-арт в Одесі [Текст] / Гліб Вишеславський // *Мистецька мапа України. Одеса : живопис, графіка, скульптура / упоряд. Т. Грущенко.* — К. : Ювелір-Прес, 2009. — С. 56–59.

14. *Вишеславський Г.* «Закон, природа, течія» [Текст] / Гліб Вишеславський // *Музейний провулок : [Часопис НХМУ]* — [К.], 2009. — № 3 (14). — С. 106–113.

15. *Вишеславський Г.* Київські сквоти [Текст] / Гліб Вишеславський // *Образотворче мистецтво.* — [К.], 2013. — № 2 (86). — С. 21–23.

16. *Вишеславський Г.* Net-Art [Тези] / Гліб Вишеславський // *Візуальне мистецтво 80–90-х у контексті культурної ситуації ХХ сторіччя : матеріали міжнар. наук. конф.* — К. : Б/в, 1999. — С. 40–41.

17. *Вишеславський Г.* Відеоарт, постмодернізм, абстрактне, реалістичне та ін. [Текст] / Гліб Вишеславський // *На межі : Абстрактне versus Реальне : альманах / відп. за вип. В. Сусак.* — Львів : Б/в, 2010. — Вип. 3. — С. 49–52.

18. *Вишеславський Г.* Категорія прекрасного в часопросторових композиціях (енвайронментах) сучасних митців [Тези] / Гліб Вишеславський // *Традиція і культура : Прекрасне у духовному потенціалі людства : матеріали міжнар. наук. конф.* — К. : Б/в, 2010. — С. 11–12.

19. *Вишеславський Г.* Просторові композиції в українському сучасному мистецтві. Приклад типологізації [Текст. Публікація матеріалів конференції] / Гліб Вишеславський // *Міст : Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. з мистецтвознав. і культурології / Ін-т проблем сучасн. мистец. НАМ України.* — К. : Хімджест, 2010. — Вип. 7. — С. 43–48.

АНОТАЦІЯ

Вишеславський Г. А. «Нова хвиля» у візуальному мистецтві України кінця 1980-х — початку 1990-х (соціокультурний аспект). — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури. — Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Київ, 2014.

Дисертацію присвячено дослідженню соціокультурного життя України кінця 1980-х — першої половини 1990-х, а саме художнього руху «Нова хвиля».

Неформальний рух «Нова хвиля» вирізнявся певними світоглядними установками (персоналізм, ірраціоналізм, суб'єктивізм, антирадянськість), соціальною поведінкою (утворення неформальних спільнот, конфліктність, субкультурність) й естетичними уподобаннями (неоавангардизм, постмодернізм). Творчість художників «Нової хвилі» характеризують презентативність, експресія, метафоричність, алогізм, абсурдизм, використання міфологічних образів, звернення до стародавніх культур, національної автентики, містицизму.

Уточнено зміст поняття «Нова хвиля» як соціокультурного явища, тобто як мистецького напрямку і соціального руху водночас; введено поняття соціокультурного явища «Нова хвиля». Проявами творчої діяльності художників були твори, концепції, ідеї. Проявами соціальної активності — об'єднання, гурти, галереї, виставки. Запропонований підхід дозволив провести комплексне дослідження творчості художників у взаємодії з їхніми світоглядними установками і соціальною діяльністю.

Рух, спочатку організаційно розмитий, поступово набув ієрархічної будови, тобто пройшов шлях від неформальних «тусовочних» стосунків до більш впорядкованих, ієрархічних — «клієнтельних». Досліджено різноманітні варіанти регіональних проявів «Нової хвилі» у світогляді, естетиці, соціальній поведінці. Проведено аналіз головних чинників розпаду явища.

Ключові слова: візуальне мистецтво ХХ ст., українська «Нова хвиля», постмодернізм, трансавангард, мистецька спільнота, клієнтела, мейнстрім, субкультура, мистецтво доби Перебудови, мистецтво перших років незалежності України, соціокультурне явище, особливості регіонального мистецького розвитку.

АННОТАЦІЯ

Вышеславский Г. А. «Новая волна» в визуальном искусстве Украины конца 1980-х — начала 1990-х (социокультурный аспект). — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 — теория и история культуры. — Институт проблем современного искусства Национальной академии искусств Украины. Киев, 2014.

В диссертации исследована социально-культурная жизнь Украины конца 1980-х — первой половины 1990-х, а именно художественное движение «Новая волна» — формирование, проявления в различных регионах Украины, упадок.

Неформальное движение «Новая волна» отличалось определенными мировоззренческими взглядами (персонализм, иррационализм, субъективизм, антисоветизм), особенностями социального поведения художников (создание неформальных групп, конфликтность, субкультурность), определенными эстетическими предпочтениями (неоавангардизм, постмодернизм). Творчество

художников «Новой волны» отличают презентативность, экспрессия, метафоричность, алогизм, абсурдизм, использование мифологических образов, заинтересованность в национальной аутентике, мистицизме.

Возникновение движения «Новая волна» имело исторические предпосылки — мировоззренческие, социальные, эстетические. С другой стороны, сообщество имело сложное внутреннее взаимодействие отдельных художников и групп. Сообщество выработало собственную субкультурную шкалу мировоззренческих, эстетических, поведенческих ценностей. В этом сказались наследие нонконформистов, поскольку художники «Новой волны», в своем большинстве, разделяли ценности андеграунда: персонализм, субъективизм, протестность, конфликтность, социальный активизм, что сочеталось с привнесенной эстетикой постмодернизма. В работе исследуются и другие влияния на мировоззрение и эстетику направления украинской «Новой волны». Это неоавангардизм и трансавангардизм. Конкретизирована хронология существования сообщества украинских художников «Новой волны»: 1987–1995 годы.

В процессе исследования были собраны, изучены, сравнены и обобщены архивные материалы основных выставок в Киеве, Харькове, Одессе, Львове, Ивано-Франковске, проанализированы интервью с авторами, проведен искусствоведческий анализ их работ. Были выявлены региональные особенности проявлений украинской «Новой волны» как социокультурного явления. Было установлено, что определенные историко-культурные особенности юга, востока, центра и запада Украины были обусловлены «мифами местности», которые являются надысторическими, часто иррациональными комплексами представлений, проявляющих себя в ментальности, традиции, фольклоре. Однако, при осознании субъектами общественной деятельности, эти представления воплощаются в конкретном времени и пространстве, обогащая при этом, часто при помощи культуры, свой надысторический источник.

При рассмотрении эстетических предпочтений художников «Новой волны» были проанализированы и описаны на основе конкретных примеров наиболее типичные тенденции, распространенные в свое время в отдельных районах Украины: «возвращение модернизма», «стилистический анахронизм», «украинский трансавангард», «западноукраинский постмодернизм», «украинский постмодернизм».

Упомянутые различия влияли и на неравномерность развития художественной жизни, социальные проявления отдельных групп художников в разных областях. Это выражалось в особенностях развития институций, как официальных — региональных отделений Союзов художников, так и неофициальных — объединений, центров современного искусства, галерей.

Многие из групп, которые входили в сообщество «Новой волны», стремились выйти из субкультурного положения, стать одним из вариантов официальной культуры. Это повлияло на трансформацию отношений между художниками. Свободные и во многом равные отношения постепенно сменились на подчиненность лидерам, обретая иерархическую структуру. Отношения между акторами из амикальных стали клиентельными. Изменились и взаимоотношения между группами, некоторые из которых заняли

лидирующие позиции. Прежние ценности, унаследованные от андеграунда, оппозиционность, нонконформизм, субъективизм сменились конформизмом и коллективизмом. Гламур как разновидность китча, упрощенность стали новыми признаками произведений в середине 90-х годов. Во многих произведениях вместо метафизической глубины, которая предполагала созерцательность при восприятии художественного образа, появилась развлекательность, которая предлагала зрителю зрелищность. Таким образом, в середине 1990-х в среде движения украинской «Новой волны» изменилось мировосприятие художников и эстетика их работ, что означало распад социокультурного явления «Новая волна».

Ключевые слова: визуальное искусство, украинская «Новая волна», постмодернизм, трансавангард, художественное сообщество, клиентелла, мейн-стрим, субкультура, искусство эпохи Перестройки, искусство первых лет независимости Украины, социокультурное явление, особенности регионального художественного развития.

SUMMARY

Vysheslavsky G. A. «Nova Khvyia» («New Wave») in the visual arts of Ukraine in the and 1980th — early 1990th (social and cultural aspect). — All rights of the manuscript reserved.

The thesis for obtaining a scientific degree of candidate in Fine Arts Sciences (IE PhD) for the specialty 26.00.01 — Theory and History of Culture. — Modern Art Research Institute, National Academy of Arts of Ukraine. Kyiv, 2014.

The thesis examines social and cultural life of Ukraine in later 1980th — early 1990th, namely the artistic movement «Nova Khvyilia» («New Wave»).

Distinctive features of the informal movement «Nova Khvyilia» were special vision (personalism, irrationalism, subjectivism, and anti-Soviet ideas), social behavior (forming informal communities, proneness to conflict, subculture features) and aesthetic preferences (neo-avantgardism, post-modernism). Creative work of «Nova Khvyilia» artists is characterized by presentativity, expression, metaphoricalness, alogism, absurdism, mythological images usage, appealing to pre-historic cultures, national authenticity and mysticism.

In the thesis the meaning of the term «Nova Khvyilia» as a social and cultural phenomenon has been specified (it had been acting simultaneously as an art and social movement); the idea of the social and cultural movement «Nova Khvyilia» has been introduced. Demonstrations of artists' creative activities were pieces of art, concepts and ideas. The demonstrations of the social activities were unions, circles, galleries, exhibitions. The suggested approach allowed conducting a comprehensive research of the artists' creative work in interaction with their vision and social activity.

The movement which had initially an indistinct organization, gradually acquired the hierarchal structure, i. e. it has evolved from the informal «happening» relations to the more regulated, hierarchical relations of «clientele» type. Different variants

of regional manifestations of «Nova Khvyliia» in vision, aesthetic and social behavior have been researched. Main factors of the phenomenon decay have been analyzed.

Keywords: 20th century visual art, Ukrainian «New Wave», post-modernism, transavanguardie, artistic community, clientele, mainstream, subculture, art of the reformation period, art of the first years of Ukraine's independence, subculture phenomenon, features of the artistic development.